

İNGİLİSDİLLİ BƏDİİ ƏDƏBİYYAT NÜMUNƏLƏRİNDƏ
“VƏTƏN” KONSEPTİNİN MƏZMUNUNA DAXİL OLAN ƏSAS
ANLAYIŞLAR: “HOUSE/HOME”, LAND

Açar sözlər: Dikkens, Kiplinq, ev, ailə, torpaq, vətən

Key words: Charles Dickens, Rudyard Kipling, home, family, land, motherland

Ключевы слова: Диккенс, Киплинг, дом, семья, земля, отечество.

Dilçi alimlər “vətən konseptinin məzmun və strukturuna daxil olan əsas anlayışları və nüvə anlayışlarını bir qayda olaraq, bədii ədəbiyyat nümunələrindəki dil materialları və leksikoqrafik mənbələr əsasında araşdırmağa üstünlük verirlər. XIX-XX əsrlər ingilis ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələri içərisində Çarlz Dikkens, Jozef Kiplinq Rudyard, Ceys Coys və ingilisdilli Amerika ədəbiyyatının inkişafında böyük rol oynamış Ernest Heminqeyin əsərləri “vətən”-“homeland” konseptinin araşdırılması üçün digərləri ilə müqayisədə leksik materiallarla daha zəngindir. Dünya ədəbiyyatının karifeylərindən biri olan Çarlz Dikkens (1812-1870) əsərləri ilə XIX əsr dünya mədəniyyətinin formalaşması və inkişafına təkan vermişdir (4). Tədqiqat işimizə bu böyük yazıçının 2005-ci ildə çapdan çıxmış (“İki şəhərin hekayəsi”) əsərini cəlb etmişik (2). Əsərindən mənbə kimi istifadə etdiyimiz digər istedadlı ingilis şairi və nasiri Jozef Redyard Kiplinqdir (1865-1936).(5) 37 kitab müəllifi olan R.Kiplinqin 1915-ci ildə çap olunmuş “The new army in training”(“Yeni ordu təlimdə”) əsəri dilinin zənginliyi ilə diqqəti cəlb edir. (4)

Çarlz Dikkensin yaradıcılığının özəyi sayılan “The tale of two cities” romanı ilk dəfə 1859-cu ildə çap edilmişdir. Roman 3 kitab və 45 bölmədən ibarətdir. Birinci kitabda 6, ikinci kitabda 24, üçüncü kitabda 15 bölmə vardır. İki yüz milyon oxucu tərəfindən oxunan bu əsər dünyada ən çox satılan roman hesab olunur. Birinci kitab “Yaşama qayıdış”, ikinci kitab “Qızıl bağ”, üçüncü kitab “Qasırga” adlanır. Kitabda yazıçı tərəfindən qələmə alınan hadisələr XVIII əsrdə İngiltərə və Fransada cərəyan edir (9). Yazıçının bu əsərində ingilis dilində “vətən”-“homeland” konseptinin bütün əsas anlayışlarına, vətənlə bağlı olan digər mühüm terminlərə rast gəlinir. İngilislərin dil mənzərəsində “vətən” konseptinə daxil olan ən əsas terminlər “house” və “home” leksemləri hesab edilir. Dikkensin əsərində “house”

---

lekseminə 65, “home” lekseminə isə 58 yerdə istifadə edilmişdir. Əsərdə bu anlayışların yer aldığı bəzi parçalara nəzər salaq:

1. *A solemn consideration, when I enter a great city by night, that every one of those darkly clustered houses encloses its own secret; that every room in every one of them encloses its own secret; that every beating heart in the hundreds of thousands of breasts there, is, in some of its imaginings, a secret to the heart nearest it!*(2,s.13)- *tərcüməsi*: Mən hər hansı bir şəhərə gecə daxil olanda, belə bir izdihamlı təsəvvür yaranır ki, bu şəhərdəki qaranlığa bürünmüş bu evlərdən hər birinin öz sirri vardır. Bu evlərdəki hər otaq da öz sirrinə bürünmüşdür, yüz minlərlə sinədə döyünən ürəkdə başqalarının bilməyəcəyi sirlərin olması məni kədərləndirir.

Çox maraqlı olan bu parçada sadəcə bir tikilidən, binadan deyil, özünün arzusu, məqsədi, niyəti olan ailələrin yerləşdiyi evdən bəhs edilir və burada ingilis dilində “ev”, “ailə” mənasını bildirən “house” leksemi isim (noun) kimi çıxış edir.

2. *"But he has been--been found. He is alive. Greatly changed, it is too probable; almost a wreck, it is possible; though we will hope the best. Still, alive. Your father has been taken to the house of an old servant in Paris, and we are going there: I, to identify him if I can: you, to restore him to life, love, duty, rest, comfort."* (2,s.28)-*tərcüməsi*: Amma onu tapdıq. Yaşayır. Çox dəyişib, bu, təbii görünür. Nəsə bir meyiddir. Yenə də yaşayır, atanız Parisdə köhnə bir qulluğunun evinə aparıldı və biz də ora gedirik. Həyata, sevgiyə, rahatlığa qovuşdurmaq üçün.

Bu parçada ingilis dilində tamamlıq (object) kimi verilən “ev” anlayışı “tikili”, “bina”, “yaşayış yeri” mənasında işlənmişdir.

3. *Upon the grown faces, and ploughed into every furrow of age and coming up afresh, was the sigh, Hunger. It was prevalent everywhere. Hunger was pushed out of the tall houses, in the wretched clothing that hung upon poles and lines; Hunger was patched into them with straw and rag and wood and paper* (2,s.33)- *tərcüməsi*: İllərin qırışdırdığı üzlərdə və qazdığı çuxurlarda tək bir şey oxunurdu: -“aclıq”. Aclıq hər yerdə güclü idi. Yüksək binalardan atılan aclıq, iplərindən asılmış nimdaş paltarlarda ilişib qalmışdı. Həmin paltarlara samanla, əskiylə, kağız və taxta ilə yamanmışdı.

Burada “tall”(hündür) sifəti ilə birlikdə işlənən “house” bina, ev ilə yanaşı aclıq səfalət və yoxsulluğun hökm sürdüyü kasıb ailələrlə assosiasiya olunmuşdur.

4. *Mr. Jarvis Lorry and Miss Manette, emerging from the wine-shop thus, joined Monsieur Defarge in the doorway to which he had directed his own company just before. It opened from a stinking little black courtyard, and was the general public entrance to a great pile of houses, inhabited by a great number of people.* (2,s.38)- *tərcüməsi*: Cənab Larvis Lorry və xanım

---

Manet az öncə müştərilərin göndəriləyi qapının önündə Cənab Defarjala görüşdülər. Qapı leş kimi qoxuyan bir həyətə açılırdı. Buradan bir çox insanın yaşadığı bir yığın evə keçilirdi. Buradakı “house”(n) bina ilə yanaşı, ailələrin yaşadığı “ev” mənasında işlənmişdir.

5. *"Don't do it!" said Mr. Crunches looking about, as if he rather expected to see the loaf disappear under the efficacy of his wife's petitions. "I ain't a going to be blest out of house and home. I won't have my wittles blest off my table. Keep still!"*(2,s.61)-*tərcüməsi*: Cənab Kranç ”bunu etmə” - deyə qışqırdı. Arvadının duaları üzündən stolun üstündəki çörəyinin yox olmasını sanki gözləyirdi. Evimdən və ailəmdən gedərkən dua edilməsini istəmirəm. Yediyimə, içdiyimə görə dua edilməsini istəmirəm. Kəs səsini!

Bu parçada “house”-ev, “home” - ailə isimlərinin yanaşı işlənməsini təsadüfi hesab etmək olmaz. Çünki ingilislərin dil mənzərəsində ailə-home evdən daha böyük mənə daşıyır.

6. *When he got out of the house, the air was cold and sad* (2,s.100)-*tərcüməsi*: O, evdən çıxanda, hava soyuq və tutqun idi.

Burada “house” ev, bina mənasını bildirir.

7. *They came, and the shady house was sunny with a child's laugh, and the Divine friend of children, to whom in her trouble she had confided hers, seemed to take her child in his arms, as He took the child of old, and made it a sacred joy to her.*(2,s.240)-*tərcüməsi*: Gəldilər və qaranlıq ev uşaqların gülüşü ilə işıqlandı. Uşaqların ilahi dostu sanki müqəddəs bir sevinc içərisində onu qolları üzərinə almışdı.

Burada “house” artıq cansız binadan, evdən daha çox uşaq sevincinə bürünmüş “ailə”, “ocaq” mənasında işlənmişdir.

8. *Tellson's was a munificent house, and extended great liberality to old customers who had fallen from their high estate.*(2,s.266)-*tərcüməsi*: Telsonun çox nəhəng bir evi var idi və bu ev var-dövlətini itirib müflisləşən köhnə müştərilərin gəlməsi üçün tamamilə açıq idi.

Burada house-ev bina, böyük ev mənasında işlənir.

9. *On the road I have suffered a great deal. Nor is that all; my house has been destroyed-razed to the ground.*(2,s.272)-*tərcüməsi*: Yol boyu mən çox əziyyət çəkdim. Mənim evim dağılmış və yerə yığılmışdır.

Bu parçada “house” fəlakətin yaşandığı ev mənasında verilmişdir.

10. *He knew very well, that in his horror of the deed which had culminated the bad deeds and bad reputation of the old family house, in his resentful suspicions of his uncle, and in the aversion with which his conscience regarded the crumbling fabric that he was supposed to uphold, he had acted imperfectly.*(2,s.273)-*tərcüməsi*: O, yaxşı bilirdi ki, əmisinə şübhəli küskünlüyü üzündən bu əsil-nəcabətli ailə evini pis əməllərdən qoruya bilməmişdir.

Bu parçada evdən daha çox əsil-nəcabətli bir ailə mənası önə çıxmışdır.

“The tale of two cities”(İki şəhərin hekayəsi) əsərində “house” ləksemi ilə yaranmış çoxlu sayda müxtəlif mənalı daşıyan və ingilislərin dilində bugün də işlənən söz birləşmələri yer almışdır. Məsələn, household-külfət, ailə (2,s.114), housekeeping-ev təsərrüfatı(2,s.329), housebreaker-ev oğrusu (2,s.5), posting-house-poçt evi (2,s.406) , banking-house-bank evi (2,s.57), company’s house-şirkət evi (binası) (2,s.20), french house-fransız evi(2,s.25),coffee-house-kofe evi(2,s.54), guard house-gözetçi evi (2,s.260), counting-house-hesablama evi(2,s.102), court house-məhkəmə evi (binası) (2,s.112), custom-house-gömrük evi (binası)(2,s.146), public house-ictimai ev(bina) summer-house-bağ evi(2,s.177),taxing-house-vergi evi (idarəsi) (2,s.280), housetop-dam örtüyü(2,s.263). Bu nümunələr göstərir ki, ingilislərin dil mənzərəsində “vətən” konseptində ilkin anlayışlardan biri olan “house” ləksemi bu xalqın sosial-iqtisadi və mədəni həyatında müxtəlif təyinatlı yer, bina, müəssisə və təşkilatların yerləşdiyi məkanı ifadə edir.

İngilis dilində “vətən” anlayışının yaranmasında əsas konsept olan “home”-“ev” ləkseminin işlənməsi ilə bağlı tədqiqata cəlb etdiyimiz əsərdən aşağıdakı parçalara nəzər salaq:

1. *It was a very muddy boot, and may introduce the odd circumstance connected with Mr. Cruncher's domestic economy, that, whereas he often came home after banking hours with clean boots, he often got up next morning to find the same boots covered with clay. (2,s.59)-tərcüməsi:* Bu, çirkli bir çəkmə idi. Onun belə olması Cruncher-in evi dolandırmaq üçün gördüyü işlə bağlı idi. Bankdan evə tərtəmiz dönər, amma hər səhər yerindən qalxdığında çəkmələri çirkli olurdu.

Əsərdən götürülən bu parçada “home-ev” ilə yanaşı, “ailə”(domestic economy-evi və ya ailəni dolandırmaq-saxlamaq) mənasında işlənmişdir.

2.*The Stryver clerk, who never assisted at these conferences, had gone home, and the Stryver principal opened the door.(2,s.96)-tərcüməsi:*Bu görüşmələrdə olmayan katibə evinə getmişdi. Striver özü qapını açdı.

3.*Such homes had these various notabilities left behind them in the fine world of Paris, that the spies among the assembled devotees of Monseigneur--forming a goodly half of the polite company--would have found it hard to discover among the angels of that sphere one solitary wife, who, in her manners and appearance, owned to being a Mother.(2,s.118-tərcüməsi:* Həmin evlərdəki gözəl mənzərələr geridə-Parisin gözəl dünyasında qalmışdı.Salondakı kübar adamların yarısını təşkil edən casusların ana olduğunu qəbul edəcək tək bir qadın tapmağın çətin olduğu bəlli idi. .

4. *Young Jerry relieved his father with dutiful interest, and reported no job in his absence.The bank closed, the ancient clerks came out, the usual watch was set, and Mr. Cruncher and his son went home to tea. "Now, I tell*

---

*you where it is!" said Mr. Cruncher to his wife, on entering. "If, as a honest tradesman, my wenturs goes wrong to-night, I shall make sure that you've been praying again me, and I shall work you for it just the same as if I seen you do it. (2,s.177)*Gənc Ceri atasının iş yerinə baxdı, iş olmadı- deyərək raport verdi.Bank bağlandı. Köhnə işçilər çıxıb getdilər. Saatlar quruldu və cənab Cruncher və oğlu evə çay içməyə getdilər. Cruncher evə girər-girməz arvadına dedi: -“ Bura bax”, namuslu bir işçi olaraq bu gecəki işlərim tərs gedərsə, səndən bilərəm. Mənə qarşı dua etdiyini gözümlə görsəm, səni döyərəm.

Hər üç parçada verilən “home”“ev” bina, yaşayış yeri, məkan bildirir

5. *Is well," said the Doctor, as he stopped short, "and your return will delight us all. She has gone out on some household matters, but will soon be home." "Doctor Manette, I knew she was from home. I took the opportunity of her being from home, to beg to speak to you." (2,s.147)-tərcüməsi: Həkim qısaca dedi: -“Yaxşı”. Geri dönməyiniz hamımızı sevindirir. Ev işləri üçün getdi,amma bir azdan geri dönər. Həkim Manet, mən onun evdən uzaqda olduğunu bilirəm. Sizinlə söhbət etmək üçün onun evdə olmadığı vaxtı seçdim.*

Verilən nümunədə “home” ev və ailə mənasında işlənmişdir.

6. *"No, dear Doctor Manette. Like you, a voluntary exile from France; like you, driven from it by its distractions, oppressions, and miseries; like you, striving to live away from it by my own exertions, and trusting in a happier future;I look only to sharing your fortunes, sharing your life and home, and being faithful to you to the death. (2,s.150)-tərcüməsi: Xeyr, sevgili doctor Manet.Sizin kimi mən də Fransadan könüllü sürgün olunmuşam və göstərdiyim səylər nəticəsində yaşamağa çalışıram və xoşbəxt bir gələcəyə boylanıram. Sizin gələcəyinizi, evinizi və həyatınızı paylaşmaq üçün sizə ölüncəyə qədər bağlı qalmaq istəyirəm.*

Bu parçadakı “life and home”- “həyat və ev” sinonim kimi verilərək, evin bir tikili və bina, məkan olmasından daha çox ailə, ömür və həyat mənalərini özündə cəmləşdirmişdir.

7. *As soon as they were established in their new residence, and her father had entered on the routine of his avocations, she arranged the little household as exactly as if her husband had been there. Everything had its appointed place and its appointed time. Little Lucie she taught, as regularly, as if they had all been united in their English home. (2,s.314)-tərcüməsi:Atası işlərə başlayıbş, yeni evlərinə yerləşər-yerləşməz evi əri oradaymışcasına səliqə-sahmana saldı. Hər şeyin təyin edilmiş yeri və zamanı var idi. Kiçik Lusinın dərslərinə İngiltərədə yaşadıkları kimi davam edilirdi.*

Bu parçada “home” həm ev, həm ev təsərrüfatı, həm də “ingilis ailəsi” mənalarında işlənmişdir.

8. *For some months past, Miss Pross and Mr. Cruncher had discharged the office of purveyors; the former carrying the money; the latter, the basket. Every afternoon at about the time when the public lamps were lighted, they fared forth on this duty, and made and brought home such purchases as were needful. Although Miss Pross, through her long association with a French family, might have known as much of their language as of her own.*(2,s.329)-*tərcüməsi*: Bir neçə ay idi ki, alış-verişi xanım Pros ilə cənab Cruncher öhdəsinə götürmüşdü. Pros pulu, Cruncher isə səbəti daşıyırdı. Küçə işıqlarının yandığı saatda çıxır, aldıklarını evə daşıyırdılar. Fransız ailə ilə uzun illər birlikdə olan Prosun azacıq ağı olsaydı, fransız dilini dərindən bilərdi.

9. *Happily unconscious of the new calamity at home, Miss Pross threaded her way along the narrow streets and crossed the river by the bridge of the Pont- Neuf, reckoning in her mind the number of indispensable purchases she had to make.*(2,s.334)-*tərcüməsi*: Evdəki son fəlakətdən xəbərsiz olan xanım Pros Pont Neuf körpüsünü aşdı. Beynində alacaqlarının siyahısını götür-qoy edirdi. Cruncher isə səbət əlində yanında gedirdi.

10. *The two stand in the fast-thinning throng of victims, but they speak as if they were alone. Eye to eye, voice to voice, hand to hand, heart to heart, these two children of the Universal Mother, else so wide apart and differing, have come together on the dark highway, to repair home together, and to rest in her bosom.*(2,s.426)-*tərcüməsi*: İzdihamın içində sanki yalnız idilər, göz-gözə, söz-sözə, əl-ələ, könül-könülə. Bunlar ana kainatın uşaqlarıdır. Çox fərqlidirlər, amma qaranlıq yolları birləşmişdi. Evə birlikdə dönüb, onun qucağında dincələcəklər.

Bu üç nümunədə “home” ev mənasında işlənmişdir. Səkkizinci nümunədə ailəni evdən fərqləndirmək üçün ailə “home“ deyil, “family” kimi verilmişdir.

“İki şəhərin hekayəsi” əsərindəki “home” konseptinin təhlili göstərdi ki, ingilis dilində “home” dedikdə, sözün geniş mənasında birlikdə yaşayan, həyatını bir-birinə bağlayan insanların ömür sürdüyü yer, məkan, ocaq başa düşülür. Bir-birinə bağlı olan bu insanların yaşadıkları ailə, ev, ocaq bildirən- “home” ingilislərin kiçik vətəni hesab edilirsə, “home” ləkəsinin “land”-torpaq anlayışı ilə birləşməsi bu xalqın dil mənzərəsində “homeland-Vətən” anlayışını yaratmışdır.

Digər ingilis yazıçısı R.Kiplinqin “The new army in training” əsərində “vətən” konseptinə daxil olan “home” və “house” anlayışlarının hər birinə 10 dəfə rast gəlinmişdir. Əsərdən bəzi nümunələrə nəzər salaq:

---

1. *One had known the place for years as a picturesque old house, standing in a peaceful park; had watched the growth of certain young oaks along a new-laid avenue. (8,s.16)-tərcüməsi:* O, xiyabanın sakit guşəsində yerləşən bu köhnə mənzərəli evi bir il idi ki, tanıyırdı, küçədə cərgə ilə əkilmiş cavan bir çox palıd ağacının necə böyüməsini müşahidə edirdi.

2. *A little later, one's car sweeping home of warm September nights was stopped by sentries, who asked her name and business; for the owner of that retired house and discreetly wooded park had gone elsewhere in haste, and his estate was taken over by the military. (8,s.16)-tərcüməsi:* İsti sentyabr gecəsində evini süpürən biri tərəfindən avtomobili dayandıraraq adını və biznes sahəsini soruşdular və o, meşəlik kimi bir parkın guşəsinə çəkildi. Onun sahibi olduğu evi hərbiçilər ələ keçirmişdilər.

Birinci nümunədə olan “house” və ikinci nümunədə olan “home” və “house” anlayışları “ev” və “bina” mənasını ifadə edir.

3. *And they were Londoners clerks, mechanics, shop assistants, and delivery men anything and everything that you please. But they were all home and at home in their saddles and seats (8,s.21)-tərcüməsi:* Sizə lazım olanların hamısı: Londonun məmurları, satıcıları, mexanikləri və yük daşıyanları. Ancaq hamısı evlərində öz stullarında oturmuşlar.

4. *And when they are home on leave, the slack-jawed son of the local shop-keeper, and the rising nephew of the big banker, and the dumb but cunning carter's lad receive instruction or encouragement suited to their needs and the nation's. (8,s.14)-tərcüməsi:* Və onlar evdən ayrılarkən yerli dükandarın çənəsi boş oğlu, böyük bankçının yüksəlməkdə olan qohumu, avam atanın hiyləgər oğlu öz ehtiyaclarına və öz milli tələbatlarına uyğun olaraq təlimatlar alırlar.

Əsərdən gətirdiyimiz bu parçaların təhlili göstərir ki, Ç. Dikkensdən fərqli olaraq, R. Kiplinqin əsərində “home və house” konsepti ingilis dilində bütün hallarda insanın yaşadığı bina, ev mənasınında işlənmişdir.

XX əsrdə yaşamış ingilis ədəbiyyatının başqa bir görkəmli nümayəndəsi Ceyms Coysun (1882-1941) araşdırmaya cəlb etdiyimiz “Ulis” romanı müəllifinə ümumdünya şöhrəti qazandırmışdır. 1922-ci ildə çap olunmuş roman 18 epizoddan ibarətdir və burada bir gündə baş verən hadisələr təsvir olunmuşdur. (5,s.160) Əsərdə yazıçı müharibənin insanların həyatına gətirdiyi faciələrin fonunda qəhrəmanların ziddiyyətli xarakterlərini ustalıqla vermişdir. Dikkens və Kiplinqin əsərləri ilə müqayisədə bu romanda bizim mövzumuzla bağlı olan “vətən” konseptinin “house/home” anlayışlarının yer aldığı daha zəngin dil materiallarına rast gəlinir. Ceyms Coysun “Ulis” əsərində “house-ev” anlayışından 194 yerdə, “home (ev-ailə)” anlayışından isə 117 yerdə istifadə edilmişdir. Əsərdə koqnitiv

---

---

dilçilikdə “vətən” anlayışının “house” konseptinin yer aldığı bəzi nümunələrə nəzər salaq:

1. *Stephen, depressed by his own voice, said:—Do you remember the first day I went to your house after my mother's death?* (6,s. 11)-Stiven boğuc səslə dedi: Mənim anamın ölümündən sonra sənin evinə getdiyim ilk günü xatırlayırsanmı?

2. *Fergus' song: I sang it alone in the house, holding down the long dark chords. Her door was open: she wanted to hear my music.* (6,s. 14)-*tərcüməsi*: Ferqusun mahnısı: Uzun qaranlıq akkordları tutaraq mən evdə tək mahnı oxudum. Evin qapısı açıq idi. O, mənim musiqimi dinləmək istədi.

3. *Mr. Power gazed at the passing houses with rueful apprehension.* (6,s. 167)-*tərcüməsi*: Cənab Pover qəmli hislərlə yanından keçdiyi evlərə baxırdı.

4. *He looked at me. And that awful drunkard of a wife of his. Setting up house for her time after time and then pawning the furniture on him every Saturday almost. Leading him the life of the damned.* (6,s. 170)-*tərcüməsi*: O, mənə baxdı. Bu dəhşətli əyyaş onun arvadı idi. O, hər dəfə onun üçün evi sahmana salır, hər şənbə günü evi mebellə döşəyirdi. O, lənətlənmiş bir həyat keçirirdi.

5. *Father Conmee reflected on the providence of the Creator who had made turf to be in bogs whence men might dig it out and bring it to town and hamlet to make fires in the houses of poor people.* (6,s. 398)-*tərcüməsi*: Ata Conmee təqdir ilahinin yaratdığı bataqlıqdakı torfu şəhər və kəndlərə gətirərək yandıraraq kasıbların evlərini qızdırması haqqında fikirləşirdi.

6. *I'm barricaded up, Simon, with two men prowling around the house trying to effect an entrance.* (6,s. 439)-*tərcüməsi*: Mən barrikada qurdum. Simon ətrafında dolaşan iki adamla evə girməyə çalışırdı.

Bu nümunələrdə dilçilikdə “vətən” anlayışında yer alan “house” ismi bütün hallarda ev, yaşayış yeri, tikili, bina mənasında işlənmişdir.

7. *The ages succeed one another. But we have it on high authority that a man's worst enemies shall be those of his own house and family. I feel that Russell is right.* (6,s. 371)-*tərcüməsi*: Əsrlər bir-birini əvəz edir. Lakin biz yüksək nüfuza malik bir kişinin ən pis düşmənlərinin öz evi və ailəsi olduğunu qəbul edirik. Russelin haqlı olduğunu hiss edirəm.

Bu nümunədəki “house” ingilis dilində ev ilə yanaşı, tikili və binadan daha ictimai xarakter daşıyan “ailə” mənasını bildirir.

İndi isə əsərdən götürdüyümüz parçalarda yer alan “home” ləkseminin hansı mənaları kəsb etdiyini təhlil edək:

1. *A mother watches me from her doorway. She calls her children home in their dark language.* (6,s. 97)- *tərcüməsi*: Bir ana mənə öz evinin qapısından baxır. O, uşaqlarını gizli işarəli dillə evə çağırır.

---

2. *Lady Dudley was walking home through the park to see all the trees that were blown down by that cyclone last year and thought she'd buy a view of Dublin.* (6,s. 245)- *tərcüməsi*:Xanım Dudli keçən il güclü küləyin yıxıb-sökdiyü ağacları görmək üçün parkın içindən keçərək evinə gedirdi.

Birinci və ikinci nümunədə “home-ev” ingilis dilində bina, tikili mənasında işlənmişdir.

3. *Home always breaks up when the mother goes.* (6,s. 268)-*tərcüməsi*: Ananın tərk etdiyi ev həmişə dağılır.

4. *Go home to nicey bread and milky and say night prayers with the kiddies. Well, aren't they?* (6,s. 676)-*tərcüməsi*:Evə, o südlü və doğma çörəyə doğru gedin və gecələr uşaqlarla birlikdə dua edin.

5. *Please tell me what is the real meaning of that word? Are you not happy in your home you poor little naughty boy? I do wish I could do something for you.* (6,s. 134)- *tərcüməsi*:Xahiş edirəm, mənə söyləyin. Həmin sözlərin əsil mənası nədir? Bədbəxt, balaca, sözbəxmaz oğlan, siz öz evinizdə xoşbəxt deyilsinizmi? Mən sizin üçün nə işə bir şey etmək istəyərdim.

6. *I met him the day before yesterday and he coming out of that Irish farm dairy John Wyse Nolan's wife has in Henry street with a jar of cream in his hand taking it home to his better half.* (6,s. 316)-*tərcüməsi*: Mən onunla dünən tanış oldum. O, İrland John Vays Nolanın Henri küçəsindəki fermasından əlində bir şüşə krem çıxaraq bunu evinə, özünün gözəl digər yarısına (arvadına) aparırdı.

Son dörd parçada “home” ingilis dilində tikilidən, binadan daha üstün olan doğma ev, ailə, ev həyatı, ev-ocaq, rahatlıq və s. mənalarda işlənmişdir.(1,s.288) İngilis dilində olan bu nümunələrdə “evində xoşbəxt olmayan” şəxs bədbəxt ailənin övladı sayılır və yaxud ailənin iki tərəfindən biri- ananın olmadığı ev-“dağılmış ev” hesab edilir. Altıncı nümunədə evin, yəni ailənin ikinci gözəl yarısı dedikdə evin xanımı olan qadın nəzərdə tutulmuşdur.

XX əsr ingilisdilli Amerika ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi olan Ernest Heminqueyin (1898-1961) “A farewell to arms” (“Əlvida silah”) əsərindəki (5) dil materiallarında da “vətən konseptinin “house/home” anlayışları öz əksini tapmışdır. Əsərdən bəzi parçalara diqqət yetirək:

1.*In the late summer of that year we lived in a house in a village that looked across the river and the plain to the mountains.*(3,s.11)-*tərcüməsi*: Bu ilin yayın sonunda biz qaya və dağlardakı düzə yaxın olan kənddəki evdə yaşadıq.

2.*Now they have a guard outside his house with a bayonet and nobody can come to see his mother and father and sisters and his father loses his civil rights and can not even vote.* (3,s.57)-*tərcüməsi*:Artıq evinin önündə

---

süngülü bir gözətçi var. Heç kim nə anasını, nə atasını, nə də bacılarını görə bilmir. Atası vətəndaş hüquqlarını itirmiş və hətta səs belə verə bilmir.

3. *I hate to leave my fine house. so do I. but we have to go. all right. but we are never settled in our home very long. we will be. I'll have a fine home for you when you come back. (3,s.166)- tərcüməsi:* Güzəl evimi tərkməyi nifrətlə qarşılayıram. Mən də elə. Lakin getməliyik. Oldu. Lakin evimizdə çox uzun bir müddət ola bilməyəcəyik. Geri qayıdanda sənün üçün gözəl bir evim olacaq.

4. *They'd send me home and then we would be apart until after the war (3,s.123)-tərcüməsi:* Məni evə göndərəcəklər, döyüşdən sonra ayrılacağıq.

İngilislərin amerikan ləhçəsində olan həmin dil materiallarında da “house/home” ingilis dilində sabitləşmiş ilkin məzmununu qoruyub-saxlayaraq, yaşayış yeri, tikili, ev, ailə və doğma ocaq mənasında işlənmişdir.

İngilis dilində “vətən” konseptinin “home”dan sonra ikinci mühüm komponentini “land-torpaq” leksemi təşkil edir. Leksikoloji material əldə etmək üçün tərəfimizdən müraciət olunan ingilis dilli lüğətlərdə “land” – torpaq, dry land –quru torpaq, ölkə, dövlət, torpağın qatı (üzü), torpaq sahibliyi, mülkiyyəti və s. mənalarında (7,s.863; 1,s.338) verilmişdir. “Land” anlayışına Ç.Dikkensin adı çəkilən əsərində 10 yerdə rast gəlinmişdir. Bir neçə nümunəyə nəzər salaq:

1. *That, the evidence of these two witnesses, coupled with the documents of their discovering that would be produced, would show the prisoner to have been furnished with lists of his Majesty's forces, and of their disposition and preparation, both by sea and land, and would leave no doubt that he had habitually conveyed such information to a hostile power.(2,s.72)-tərcüməsi:* Şahidlərin ifadələri olan sənədləri tutuşduranda, dustağın kralın hərbi qüvvələri haqqında bilgilərə malik olduğu sübut olunacaqdı. Onun həm dənizdə , həm də quruda hazırlıqlarla bağlı əmirləri şübhə yeri qoymurdu ki, o, adətən belə məlumatları düşmən tərəfə ötürürdü.

2. *Mr. Lorry quietly chafed the hands that held his arm. "There, there, there! See now, see now! The best and the worst are known to you, now. You are well on your way to the poor wronged gentleman, and, with a fair sea voyage, and a fair land journey, you will be soon at his dear side."(2,s.28)-tərcüməsi:* Cənab Lorri qolundan tutan əlləri tumarladı. Yox,yox baxın. Ən pisi və ən yaxşını duydunuz. Bu bədbəxt, haqsızlığa məruz qalan insana qarşı yola çıxmısınız. Bir dəniz, bir də quru (torpaqla) səyahətindən sonra onun yanında olacaqsınız.

Əsərdən götürdüyümüz hər iki parçanın təhlili göstərir ki, “land” anlayışı ingilislərin dil mənzərəsində su hövzəsindən fərqli olan quru ərazini (torpağı) bildirən leksem kimi istifadə olunur.

---

3. *Yes. Like the mariner in the old story, the winds and streams had driven him within the influence of the Loadstone Rock, and it was drawing him to itself, and he must go. Everything that arose before his mind drifted him on, faster and faster, more and more steadily, to the terrible attraction. His latent uneasiness had been, that bad aims were being worked out in his own unhappy land by bad instruments, and that he who could not fail to know that he was better than they, was not there, trying to do something to stay bloodshed, and assert the claims of mercy and humanity.*(2,s.274)-*tərcüməsi*: Bəli, bu keçmiş hekayədəki gəmiçi kimi küləklər və dalğalar onu şeytan qayalarına aparırdı. Gedəcəkdə. Ağına gələn hər şey onu sürətlə, daha sürətlə və daha soyuqqanlıqla bu qorxunc girdabın içinə çəkirdi. Narahat idi. Çünki bədbəxt yurdunda (torpağında) pis işlər baş verirdi. Özü yaxşı vəziyyətdə olsa da, hal-hazırda orada deyildi. Axan qanların qarşısını ala bilmir, insanlıq və mərhəmət hislərini hərəkətə gətirə bilmirdi.

Göstərilən nümunədə “land” anlayışı sözün tam mənasında “vətən”, “yurd” anlayışını ifadə etmişdir. Bu zaman vətən, yurd anlayışı ingilislərin dilində mənfi çalar daşıyan “unhappy”(bədbəxt) sifəti ilə birlikdə işlənmişdir.

4. *A revolutionary tribunal in the capital, and forty or fifty thousand revolutionary committees all over the land; a law of the Suspected, which struck away all security for liberty or life, and delivered over any good and innocent person to any bad and guilty one; prisons gorged with people who had committed no offence, and could obtain no hearing;*(2,s.311)-*tərcüməsi*: Paytaxtda inqilab məhkəməsi, ölkənin dörd bir yerində qırx ya da əlli komitə, həyata və ya azadlığa qəsd edən şübhəlilər haqqında qanun əsasında fəaliyyət göstərirdi. Yaxşı və günahsız adamlar, pis və günahlilərin ixtiyarına verilirdi. Həbsxanalar ədalət mühakiməsinə çıxacaqları günü gözləyənlərlə dolmuşdu.

Bu nümunədə “land” termini “vətən”konseptinə daxil olan “ölkə, məmləkət” mənasında verilmişdir.

5. *"If it ever becomes mine, it shall be put into some hands better qualified to free it slowly (if such a thing is possible) from the weight that drags it down, so that the miserable people who cannot leave it and who have been long wrung to the last point of endurance, may, in another generation, suffer less; but it is not for me. There is a curse on it, and on all this land."*(2,139)-*tərcüməsi*: Elə bir gün gələrsə və o mənim olarsa, onu daşdığı bu yükədən xilas edəcək şəxslərin ixtiyarına veriləcəkdir. Ondən ayrılmayan və öz gücünü demək olar ki, itirmiş olan bu bədbəxtlər daha az əziyyət çəkəcəklər. Mənə görə bura bir yer deyil. Bütün bu torpaqlar lənətlənmişdir.

Bu parçada “land” termini mənfi çalarda fəlakətə düşər olmuş torpaq, yer, ərazi və ölkə mənasında işlənmişdir.

---

6. *So resistless was the force of the ocean bearing him on, that even to draw his breath or turn his head was as impracticable as if he had been struggling in the surf at the South Sea, until he was landed in the outer courtyard of the Bastille.* (2,s.246)-*tərcüməsi*: Onu aparan açıq dənizin gücü o dərəcədə qarşısı alınmaz idi ki, başını çevirmək cənub dənizlərində nəhəng dalğalara qarşı durmaq qədər mənasız görünürdü. Qabaran dəniz şərabçı Defarjeni körpüdən aşıraraq qalanın qalın daş divarlarının içərisinə düşürdü.

Bu parçadakı “was landed” (düşmək) ingilis dilində feilin məchul növündə verilmişdir və hər hansı bir yerə torpağa və s. düşmək mənasını verir.

Digər ingilis yazıçısı Rudyard Kiplinqin “The new army in training” əsərində yer almış “land” termini ilə bağlı aşağıdakı nümunələrə diqqət yetirək:

1. *The wise youth is he who jumps it now and lands in safety among the trained and armed men.* (8,s.15)-*tərcüməsi*: Müdrik ,ağıllı gənc o hesab olunur ki, indi tullanıb-düşür və təlim görmüş hərbi adamların içərisində təhlükəli deyildir.

C. Dikkensin əsərində rast gəlinən və yuxarıda təhlil etdiyimiz kimi, burada da “land” isim kimi deyil, “düşmək” mənasını verən feil kimi işlənmişdir. Yeganə fərq ondadır ki, “land” burada feilin indiki zaman növündə verilmişdir.

2. *East and West, lake and maritime provinces, prairie and mountain, fruit district and timber lands they each thrill to it.* (8,s.41)-*tərcüməsi*: Qərb, Şərq göl və ya dəniz əyalətləri (torpaqları), çöllük və dağlıq, meyvəli və ya meşəli torpaqlar. Bütün bunlar onların xoşuna gəlir.

Göstərilən nümunədə “lands” ingilis dilində cəm şəkilçisi ilə torpaqlar, əyalətlər mənasında işlənmişdir.

3. *The English air is good, but water falls at all seasons. Yet notwithstanding, we of this battery (and, oh, the pride men can throw into a mere number!) have not lost one mule Neither at sea nor on land have we one lost. That can be shown, sahib.* (8,s.47)-*tərcüməsi*: İngilis havası yaxşıdır, amma ilin bütün fəsilərində yağış yağır. Ancaq buna baxmayaraq, bizim hərbi dəstə (qürurlu adamlar sadəcə bir nömrəni vurur) bir dəfə itki verib. Həm dənizdə, həm də quruda (torpaqda) bir dəfə uduzduq. Sahib, bunu ancaq göstərmək olar.

Ç. Dikkensin əsərində olduğu kimi, burada da “land” quru ərazini və torpağı bildirən ləkəmdir.

4. *And what effect will it have on their land's outlook and development for the next few generations ? Older countries may possibly slip back into some sort of toleration.* (8,s.33)-*tərcüməsi*: Bütün bunlar gələcək nəsillərin

---

---

torpaqlarının (ölkələrinin) inkişafına hansı təsiri göstərə bilər? Qədim ölkələr ola bilsin ki, buna tolerantcasına yanaşırlar.

Bu parçada işlənən “land” həm ölkə, həm də torpaq mənasını verir.

İngilis dilində “vətən” anlayışında açar rolunu oynayan “land” konseptinə məşhur ingilis yazıçısı Ceyms Coysun “Ulis” əsərində 88 yerdə rast gəlinmişdir. Əsərdən götürdüyümüz nümunələrə nəzər salaq:

1. *If I had land under my feet. I want his life still to be his, mine to be mine. A drowning man. His human eyes scream to me out of horror of his death. I could not save her.* (6, s. 82)-*tərcüməsi*: Əgər mənim ayaqlarımın altında torpaq olsaydı. Mən istəyirəm ki, onun həyatı onunki, mənim həyatımsa mənim olsun. Boğulan adam. Onun ölümdən dəhşətə gələn gözləri məni çağıırırdı. Mən onu xilas edə bilmədim.

2. *Across the sands of all the world, followed by the sun's flaming sword, to the west, trekking to evening lands.* (6, s. 85)-*tərcüməsi*: Bütün dünyanın qumları qarşısında, günəşin qılınc kimi kəsən şüası, qərbdəki torpaqlara doğru.

3. *Walk along a strand, strange land, come to a city gate, sentry there, old ranker too, old Tweedy's big moustaches, leaning on a long kind of a spear.* (6, s. 96)-*tərcüməsi*: Bu qərribə torpağın (ölkə) sahilləri ilə hərəkət edin. Şəhər qapılarına yaxınlaşın. Orada bir sırayı əsgər olan gözətçi var.

4. *No, not like that. A barren land, bare waste. Volcanic lake, the dead sea: no fish, weedless, sunk deep in the earth. No wind could lift those waves, grey metal, poisonous foggy waters. Brimstone they called it raining down: the cities of the plain: Sodom, Gomorrah, Edom. All dead names. A dead sea in a dead land, grey and old. Old now. It bore the oldest, the first race.* (6, s. 103)-*tərcüməsi*: yox belə deyil. Məhsuldar olmayan torpaq (ərazi), boş tullantılar. Vulkanik göl, ölü dəniz, balığı yox, otu yox. Yer üzündə dərinə batmış torpaq, yer. Heç bir külək bu dalğaları, boz metal, zəhərli, dumanlı suları qaldıra bilməz. Onlar bunu yağış adlandırırlar. Düzənlikdə olan Sodom, Gommoroh, Edom şəhərləri. Hamısı ölmüş adlar. Ölü, köhnə və boz torpaqda ölü dəniz.

5. *Dead side of the street this. Dull business by day, land agents, temperance hotel, Falconer's railway guide, civil service college, Gill's, catholic club, the industrious blind.* (6, s. 168)-*tərcüməsi*: Küçənin ölmüş bir tərəfi. Gündüz darıxdırıcı iş, ərazi (torpaq) agentliyi, içkidən uzaq otel, Falkonerin dəmiryolu rəhbəri, Gill, katolik klubu, çalışqan korlar.

Bütün bu nümunələrdə ingilis dilində “land” torpaq, ərazi və ölkə mənalarında işlənmişdir.

Ədəbiyyat

1. Большой англо-русский и русско-английский словарь : 200000 слов и выражений/В.К.Мюллер.- М.:Эксмо, 2013.-1008 с.-(Библиотека словарей Мюллера).
2. Charles Dickens. The tale of two cities. Published by ICON Group International,2005,460 p.
3. Ernest Hemingway.A Farewell to arms.Jonathan Cape Thirty Bedford Square, London, first published 1929, 350 p.
4. Əmirxan Xəlilov.Dünya ədəbiyyatı. III cild. Bakı, “Bilik” nəşriyyatı, 2014,552 səh.
5. Əmirxan Xəlilov. Dünya ədəbiyyatı. VI cild.Bakı, “Bilik” nəşriyyatı, 2013, 528 səh.
6. James Joyce. Ulysses. The Modern Library, New york,1934, 768 p.
7. Oxford Advanced Learner’s dictionary/ Edited by, OXFORD University press. – 2010. 1796 p.
8. Rudyard Kipling. The new army in training. Macmillan and Co., Limited St. Martin’s street, London,1915, 63p.
9. https://az.wikipedia.org/wiki/İki_şəhərin_hekayesi

Ulkar Abdullayeva

The basic notions of the concept of “motherland”: “house/home”, “land” on the basis of the examples of English literary literature

Summary

The studying of the concept of “motherland” has a scientific importance in the cognitive Linguistics. The concept of “motherland” is not yet to be investigated in linguistics of Azerbaijan. The paper deals with the core notions of the concept of “motherland” on the works of Charles Dickens, Rudyard Kipling, James Joyce and Ernest Hemingway. Author explores the shades of meaning of the “house/home”, “land” notions that is the core of the concept of “motherland” background of world linguistics and comparatively analyzes three key notions of the concept. The paper identifies that “home” notion is more important in the British “motherland” concept than “house” nation. The work of Charles Dickens is more rich with the linguistic materials on the “house/home” notion. The work of James Joyce is more important for studying the “land” notion. Author also analyzes of the shades of meaning of the “land” notion that is the second component

---

---

of the concept of “motherland” based on these writers` works and examines the realizing characteristics of the home” and “land” lexemes in the concept of “motherland”

У.Абдуллаева

Основные понятия, входящие в смысл концепта «отечество» в образцах англоязычной художественной литературы: “house/home”, “land”

Резюме

В когнитивной лингвистике изучение концепта «отечество» имеет важное научное значение. Азербайджанскими учеными-языковедами на сегодняшний день в связи с концептом «отечество» еще не было проведено ни одного исследования. В представленной вниманию статье к изучению привлечены коренные понятия концепта «отечество» в произведениях Чарлза Диккенса, Редьярда Киплинга, Джеймса Джойса и американского писателя Эрнеста Хэмингуэя, были выявлены смысловые оттенки понятий “house/home”, составляющих ядро концепта «отечество» в англоязычном мире, методом сравнительного анализа изучены три основные составляющие концепта. Было установлено более важное значение для англичан в концепте «отечество» понятия “home” по сравнению с “house”. В отмеченном плане особенно выделяются своим богатством языкового материала произведения Чарлза Диккенса, в свою очередь, произведение Джеймса Джойса имеет важное значение для изучения концепта “land”. В статье также изучены смысловые оттенки понятия “land”, составляющего второй компонент концепта «отечество» в произведениях указанных писателей, выявлены особенности реализации лексем “home” и “land” в английском языке в связи с концептом «отечество».

Rəyçi: Məmmədəli Novruzov
Filologiya elmləri doktoru, professor